

INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

O perioadă puțin cunoscută și aproape necercetată din istoria culturii românești în Bucovina este cea a ultimului război, mai cu seamă anii 1941–1944, când romanitatea de aici, revenită la matcă, s-a dezvoltat, în ciuda condițiilor grele de beligeranță, pe un făgaș firesc, de normalitate și echitate națională. Este un răstimp bântuit de contrarietăți și incertitudini, dar de o manifestă efervescență culturală, de o febrilă resurecție a ethosului românesc. Deși lipsită de instituția sa culturală de vârf – Universitatea –, Bucovina a întreținut în această perioadă o atmosferă de veritabilă culturalitate, aplicându-se în acest scop cele mai diverse modalități și forme de redresare spirituală.

Pentru confirmarea celor spuse, vom încerca să redăm, în mare, momentele mai importante ale procesului cultural din provincie desfășurat în acest scurt interval de timp, fără ambiția de a îmbrățișa toate aspectele lui multiple și diverse.

După cum se știe, în urma punerii în aplicarea a Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, în iunie 1940, România a fost obligată, prin amenințarea cu forța, să evacueze nordul Bucovinei, inclusiv Universitatea cernăuțeană și toate instituțiile și societățile culturale, care formau zestrea culturală și mândria acestui plai.

Neputându-se menține în refugiu – spațiul din care își recruta studenții fusese ocupat, profesorii erau răzlețiți pe aiurea, iar sediul, laboratoarele și biblioteca rămăseseră în teritoriul înstrăinat –, Universitatea de la Cernăuți își întrerupe activitățile, în timp ce o parte dintre societățile de cultură își găsesc adăpost în diferite localități ale țării. Din masivul și coerentul ansamblu universitar, constituit de-a lungul anilor cu mari strădanii și risipit în doar câteva zile, s-a păstrat doar Facultatea de Teologie, care și-a petrecut sorocul de un an de bejenie în orașul Suceava. În august 1941, după reîntregire, din cauza dificultăților insurmontabile ale timpului de război, Comisia de Reorganizare a Învățământului

Analele Bucovinei, **XX**, 2 (41), p. – , București, 2013

Superior hotărăște desființarea definitivă a Universității cernăuțene, dar cu perspectiva redeschiderii ei la prima ocazie favorabilă, partea salvată din bunurile academice fiind trecută în patrimoniul Universității din Iași.

După această dată, a continuat să existe o singură facultate – cea de Teologie –, care, după desființarea Facultății Teologice din Iași, a revenit la Cernăuți cu unii dintre profesorii și studenții aceștia din urmă, rămânând, la momentul respectiv, singura în funcțiune din întreaga Moldovă. Prin actul de înființare, Facultatea de Teologie a primit inițial statutul de organizare autonomă sub egida Ministerului Culturii Naționale. Ulterior, ea a fost trecută, ca structură subordonată, în sistemul Universității ieșene. Aceeași comisie de reorganizare a decis ca Politehnica „Gh. Asachi” din Iași să fie strămutată la Cernăuți și completată cu încă două facultăți: una de construcții și alta de mine. Răspunderea pentru reorganizarea acestei instituții pe teren bucovinean a fost pusă în seama profesorului Cristea Otin, rectorul ei¹.

Necesitatea redeschiderii Universității cernăuțene a fost abordată în mai multe rânduri, ca o chestiune de prestigiu, atât pentru spiritualitatea Bucovinei, cât și pentru spiritualitatea românească în ansamblu. Astfel, la 22 august 1941, ziarul „Universul” publică, sub semnătura corespondentului său cernăuțean, Constantin Loghin, articolul cu titlul *Problema Universității românești din Cernăuți. De ce a fost desființată această Universitate și de ce ar trebui să ia din nou ființă*. Apreciind importanța articolului, gazeta „Bucovina” îl reproduce prompt chiar în ziua următoare². După un succint excurs în istorie, autorul relevă meritele acestui așezământ bucovinean de elită în opera de afirmare a românismului în ținut și, contestând oportunitatea închiderii Universității, aduce dovezi de netăgăduit în favoarea redeschiderii ei, fapt care ar constitui „cel mai vădit certificat de înălțare sufletească”.

La puțin timp după decizia Comisiei de Reorganizare a Învățământului Superior, decizie despre care s-a vorbit mai sus, în luna octombrie 1941 o delegație de profesori universitari, condusă de fostul prorector al Universității din Cernăuți, Maximilian Hacman, se prezintă în audiență la guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, înmânându-i un memoriu în problema respectivă, cu argumente peremptorii de ordin istoric și cultural. Semnat de 39 de personalități ale vieții academice bucovinene, profesori și conferențieri, printre care Vasile Tarnavschi, Eugen Botezat, Ion Nistor, Vasile Gheorghiu, Maximilian Hacman, Teofil Sauciuc-Săveanu, Nicolae Cotos, Vladimir Prelipcean și alții, memoriul a fost înaintat și celor mai înalte foruri de decizie ale țării, precum și lui Radu Rosetti, ministrul Culturii Naționale, Cultelor și Artelor³.

După îndelungate dezbateri (și temporizări), întreținute la diferite niveluri,

¹ Conf. *Soarta Universității din Cernăuți*, în „Bucovina”, „ziar de afirmare românească”, Cernăuți, anul I, nr. 33, 20 august 1941, p. 7.

² *Ibidem*, nr. 36, 23 august 1941, p. 2.

³ *Ibidem*, anul I, nr. 80, 13 octombrie 1941, p. 3.

chestiunea era pe cale de rezolvare. În iulie 1943, în corespondența *Universitatea din Cernăuți se va deschide în curând*, ziarul „Bucovina” relatează⁴ că o delegație condusă de același Maximilian Hacman și compusă din foștii profesori universitari Radu Sbiera, Alexandru Ieșan, Leca Morariu, Erast Tarangul, Orest Marcu, Ilie Bacinschi, Petru Procopovici și Vasile Negru, a discutat cu guvernatorul Corneliu Dragalina diverse aspecte, privind reînființarea Universității cernăuțene, „veche instituție de cultură și tradiție românească a Bucovinei”. Au fost abordate probleme privind localul, componența corpului didactic, colaborarea cu Politehnica „Gh. Asachi” etc. „Bucovina” va mai reveni la această temă în numerele sale din 5 august, același an, cu articolul lui Alexei Dragu, *Spre realizarea unei mari probleme naționale*⁵, la 27 august cu articolul lui Emil Costea, *Universitatea Cernăuților*⁶ și, la 24 septembrie, cu articolul lui Maximilian Hacman, *Misiunea națională a Universității din Cernăuți*⁷. Situația economică dificilă și precaritatea finanțelor țării, aflată în împrejurări de război, dar, mai ales, evenimentele care s-au precipitat în curând au zădărnicit redeschiderea acestei instituții de învățământ a culturii bucovinene. Au continuat, însă, să funcționeze Facultatea de Teologie (în fosta ei reședință) și Politehnica „Gh. Asachi” (în fostul sediu al Facultății de Litere și Filosofie).

În condițiile anevoioase din perioada conflagrației, Facultatea Teologică cernăuțeană și-a inaugurat cursurile din primul an la 11 noiembrie 1941 fără mari festivități și cu minim de publicitate⁸. În schimb, deschiderea anului al doilea de studii, la 25 octombrie 1942, a fost marcată de un fast deosebit și de prezențe proeminente. Au participat mitropolitul Tit Simedrea, guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, primarul municipiului Cernăuți, Dumitru Galeș, decanul Vasile Loichiță și tot corpul profesoral al Facultății, precum și rectorul Universității din Iași, Mihail David, precum și secretarul general al acestei Universități, Emil Gherasimescu etc.⁹.

Inițial, Facultatea de Teologie a avut 349 de studenți (după datele de la începutul anului 1942), dintre care 90 bursieri ai ministerului. În anul de studii 1942–1943 erau deja 373 de studenți și șapte studente. Prin activitatea sa, această instituție era de fapt „un fragment de universitate”, care a cultivat mai „toate ogoarele academice”, cum a caracterizat-o Dragoș Vitencu. Pe lângă disciplinele teologice tradiționale, se predau cursuri de filosofie, istorie națională, limba și literatura română, muzică bisericească, limbile slavă, germană și rusă. Facultatea de Teologie avea o bibliotecă fără egal (circa 30 000 de volume), care, chiar și

⁴ *Ibidem*, anul III, nr. 635, 22 iulie 1943, p. 3.

⁵ *Ibidem*, anul III, nr. 649, 5 august 1943, p. 3.

⁶ *Ibidem*, anul III, nr. 668, 27 august 1943, p. 3.

⁷ *Ibidem*, anul III, nr. 693, 24 septembrie 1943, p. 1, 3.

⁸ *Ibidem*, anul I, nr. 106, 14 noiembrie 1941, p. 3.

⁹ Vezi Ion Ignătescu, *Facultatea de Teologie din Cernăuți și-a deschis cursurile*, *ibidem*, anul II, nr. 412, 28 octombrie 1942, p. 4, 7.

după pierderile irecuperabile suferite în timpul dezastrului din 1940 (8 000 de volume nimicite în mod barbar), rămăsese una din cele mai bogate din țară. Redeschisă la 19 februarie 1943, după o reorganizare din temelii a fondurilor, biblioteca l-a avut în frunte pe părintele diacon Traian Prodan, o personalitate bucovineană bine cunoscută.

Corpul didactic a efectuat o susținută muncă în afara facultății, în cadrul cursurilor de popularizare și al conferințelor publice¹⁰, precum și prin predici rostite cu diverse ocazii religioase. Profesorii și studenții au organizat un cor al facultății și un altul pe lângă Căminul Cultural de la Roșă-Stâncă, au inițiat numeroase șezători culturale. La Expoziția „Bucovina întregită”, din 1 noiembrie 1942, Facultatea a prezentat bogatele și valoroasele realizări științifice ale teologilor ei, cărți bisericești rare, manuscrise de mare interes cultural-istoric, reproduceri de pictură și grafică, documente despre aflarea lui Mihai Eminescu la Cernăuți și altele.

Savanții Facultății au dezvoltat și o susținută activitate editorială. La ședința din 28 februarie 1942 a decanatului, s-a adoptat hotărârea să fie reluată apariția prestigioasei reviste „Candela”, cu Vasile Gheorghiu ca director și cu Milan-Pavel Șesan ca secretar de redacție¹¹. În scurtul răstimp cât Facultatea de Teologie a existat la Cernăuți, ca unitate separată, cu titlul de „mădular universitar”, profesorii ei au scos zeci de lucrări de valoare, marcate de o solidă fundamentare științifică și de o exemplară exactitate teologică. La 5 martie 1942, în cadrul Facultății de Teologie a fost inaugurat Institutul „Cernăuți”, organizat și condus de Leca Morariu, așezământ care a înscris în patrimoniul românesc al Bucovinei realizări de autentică respirație culturală și osârdie națională, lăsând numai în plan editorial peste 30 de fascicule pe cele mai diverse teme, care au format o întreagă colecție. În toamna anului 1943, când pregătirile pentru redeschiderea Universității cernăuțene erau în toi, pe lângă Institut a fost creată o secție științifică, ca nucleu al viitoarei Facultăți de Știință.

Condițiile de trai ale studenților teologi, în pofida regimului de război, erau asigurate la nivelul celor mai bune standarde de viață. Facultatea a avut inițial două internate: „Al. Xenopol” și „Junimea” (director Oreste Bucevschi) pentru 105 studenți. Ulterior s-a adăugat un al treilea cămin, „Mitropolia”, așa că numărul studenților asigurați cu cămin a crescut până la 124.

O pagină de osebită prestanță în munca Facultății de Teologie din Cernăuți în această perioadă este legată de existența Institutului de Istorie de pe lângă aceasta, for științific cu merite atât în istoriografia noastră ecleziastică, cât și în istoriografia națională românească, în ansamblu.

¹⁰ Activitatea aceasta, conjugată cu cea a altor instituții și societăți, devenise la ora aceea, în plină beligeranță, atât de intensă, încât contemporanii susțineau – mai în glumă, mai în serios – că orașul Cernăuți era bolnav de inteligență, „un sanatoriu cultural”, unde puteai face o adevărată „cură de... conferințe”.

¹¹ „Bucovina”, anul II, nr. 197, 7 martie 1942, p. 2.

Constituit la 28 noiembrie 1942, Institutul a avut o viață scurtă, dar de o certă profesionalitate, despre care se știe neîngăduit de puțin chiar și în lumea științifică de profil. Deși ziarul „Bucovina” i-a oglindit cu regularitate și scrupulozitate activitatea, publicând dări de seamă provenind de la toate ședințele lui de lucru, cei mai mulți dintre investigatorii de azi – de publicul larg, dornic să cunoască trecutul Bucovinei, nici nu mai vorbim! –, neavând acces la colecțiile ziarului, incomplete chiar și în biblioteci de mare prestigiu, nu au cunoștință de munca acestui Institut decât la nivelul unor știri sumare și nu întotdeauna precise, ce migrează dintr-o publicație în alta. Or, acest așezământ a fost, la vremea sa, un punct omega al vieții naționale, o autoritate bucovineană incontestabilă în domeniu, cu membri de înaltă notorietate științifică, personalități proeminente ale spiritualității românești, istorici, filosofi și filologi care au publicat multiple lucrări importante, au editat reviste și anuare de specialitate, au organizat și au condus săpături arheologice¹² etc.

Președinte al Institutului a fost Simion Reli, iar secretar Teodor Balan. Printre membrii lui activi și onorari s-au numărat Leca Morariu, Milan-Pavel Șesan, Nicolae Grămadă, Constantin Loghin, Gheorghe Duzinchevici, Vasile Gheorghiu, Constantin Tomescu, Victor Morariu, Ion Nistor, Alois Grigorovici, Ion Zugrav, Vasile Loichiță, Alexandru Ieșan, Alexandru Ciurea, Ceslav Ambrojevici, Erast Costea, Dimitrie Onciulescu, Alfred Klug, Orest Bucevschi, Petru Procopovici, Nicolae Prelipcean, Filaret Doboș, Cicerone și Valerian Iordăchescu, Vladimir Prelipcean, Iustin Moiescu, Nicolae Popescu-Prahova, Alexandru Bocănețu, Dimitrie Bucevschi, Nicodim Ițcuș, Vlad Bănățeanu, Ștefan Slevoacă, Ilie Mandiuc, Teodor Bodogae etc. Atât la Cernăuți, cât și, mai târziu, în refugiu, la Suceava, Institutul a întreținut legături cu prestigioase instituții și asociații culturale din Berlin, Roma, Washington, Atena, Sofia, Praga, Bruxelles, München, Leipzig și altele, făcându-se astfel cunoscut în plan european, ba chiar și universal.

Cercetând fondurile Arhivelor Statului din Cernăuți, am descoperit, printre altele, într-un dosar cu documente ale istoricului bucovinean Teodor Balan (Fond 216, inventar 7, cotă 6), procesele-verbale ale respectivului Institut, cuprinzând o „cardiogramă” a ședințelor de lucru, începând de la cea de constituire, din 28 noiembrie 1942, până la cea din 22 februarie 1944, care s-a dovedit a fi ultima ședință de lucru de la Cernăuți. Or, în martie același an, din cauza invaziei bolșevice, Institutul s-a mutat la Suceava, unde a fost desființat în aprilie 1948, odată cu desființarea Facultății de Teologie aflată acolo în refugiu¹³.

„Cartea proceselor-verbale” ocupă, din dosarul respectiv de 93 de file

¹² Bunăoară, unul dintre membrii Institutului, anume Ceslav Ambrojevici, a organizat și condus, sub auspiciile secției locale a Societății pentru Cultură, săpături arheologice sistematice la Mahala, județul Cernăuți.

¹³ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1994)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993, p. 14.

numerotate, 22 de foi (de la 72 la 93), adică 28 de pagini scrise, restul filelor, pe verso, fiind albe. Blocul include, pe lângă procesele-verbale ale ședințelor de lucru, textul invitației (foaia 72, revers) și cererea lui Gheorghe Duzinchevici de demisie din comitetul de conducere, purtând data de 21 mai 1943, cu rezoluția, din 22 mai, a lui Simion Reli de satisfacere a cererii (foaia 73, recto plus reverso). Pe foaia 72, sus în dreapta, se află ștampila: „Facultatea de Teologie Cernăuți. Institutul de Istorie”, iar jos, în stânga, nota: „Începutul: 28 noiembrie 1942”.

Nutrind speranța că aceste procese-verbale vor aduce lumină cândva în cunoașterea activității Institutului de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți, noi le-am publicat în revista „Glasul Bucovinei”¹⁴ cu notele de rigoare și, pentru o mai largă cuprindere a faptelor, cu trimiteri amănunțite la dărilor de seamă din ziarul „Bucovina”.

¹⁴ Vezi Mircea Lutic, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți. Procesele-verbale ale ședințelor ținute în perioada 29 noiembrie 1942–22 februarie 1944*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți-București, anul II, nr. 3 (7), iulie–septembrie 1995, p. 79–98.

INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

Das Institut für Geschichte an der Theologiefakultät in Czernowitz

Der Verfasser präsentiert die wichtigsten Momente der kulturellen Entwicklung der Bukowina in der Periode 1941–1944, als sich die Provinz durch eine Stimmung authentischer Kulturalität kennzeichnete und als die verschiedensten Arten und Formen geistiger Wiederbelebung zu diesem Zweck verwendet wurden.

Als erster Aspekt wird die Wiedereröffnung der Czernowitzer Universität behandelt, deren Kurse 1940 nach der Besetzung des Norden der Bukowina nicht mehr abgehalten wurden. Die schwierige ökonomische Lage und die danachfolgenden Ereignisse behinderten die Wiederaufnahme der Tätigkeit dieser sehr wichtigen Kulturinstitution der Bukowina. Trotzdem setzten die Theologiefakultät und das „Gheorghe Asachi“-Polytechnikum ihre Aktivitäten in der Provinz fort. Der Verfasser präsentiert weiter einige Informationen über die Entwicklung der Theologiefakultät in der erwähnten Periode, sowie über das Institut für Geschichte, das am 28. November 1941 unter der Leitung Simion Relis gegründet wurde.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Czernowitz, Universität, Institut für Geschichte, Theologiefakultät, Kulturleben.